

Een marktgerichte benadering voor het groene onderwijs

Advies over de voorwaarden voor verdere ontwikkeling van het groene onderwijs

Publicatie RLG 04/6

december 2004

Inhoud	blz.
Samenvatting	
1 Inleiding	2
2 Ontwikkelingen in het groene onderwijs in bredere zin: de opleidingen	3
3 Situatie in het groene onderwijs in engere zin: de groene onderwijskolom	5
4 Conclusies en aanbevelingen	8
5 Bijlage	

Samenvatting

De minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft de Raad voor het Landelijk Gebied advies gevraagd over het groene onderwijs, met name over de aansluiting bij de arbeidsmarkt vraag en over de wenselijke opstelling ten aanzien van samenwerking binnen het eigen domein dan wel verbreding buiten het eigen domein.

Het groene onderwijs heeft volgens de raad meer ruimte nodig om aan de vraag naar beroepskrachten voor het landelijk gebied te kunnen voldoen. Nieuwe opleidingen zijn nodig omdat het werk binnen agro-industrie, landbouw en natuur steeds complexer wordt. Ook ontstaan in de groene sector steeds meer andere vormen van werkgelegenheid zoals logistiek, ketenbeheer en zorg. Het groene onderwijs loopt bij het ontwikkelen van nieuwe opleidingen aan tegen een verouderde rolverdeling tussen de groene onderwijsinstellingen en de overige onderwijsinstellingen. Groene onderwijsinstellingen mogen op grond van de huidige Wet Educatie en Beroepsonderwijs alleen opleidingen verzorgen voor het domein 'landbouw en natuurlijke omgeving'. De raad adviseert de ministers van LNV en OCW de groene onderwijsinstellingen in staat te stellen alle benodigde soorten opleidingen te geven. Door het wettelijk en financieel onderscheid tussen groene en andere onderwijsinstellingen ten aanzien van de rolverdeling te laten vervallen, kunnen de instellingen zich voluit ontplooiën en ontstaan vrije concurrentieverhoudingen tussen beide typen instellingen. Daarbij is een keuze voor het aangaan van samenwerkingsverbanden binnen dan wel buiten het domein, aan de instellingen zelf.

Als nationale uitwerking van de Verklaring van Lissabon wil Nederland binnen tien jaar tot de kenniseconomische kopgroep van Europa behoren. Het groene onderwijs staat voor de uitdaging daar een bijdrage aan te leveren via de agro-industrie en de economie van het landelijk gebied. In het landelijk gebied zijn behalve economische ook collectieve belangen aan de orde. Daarom heeft de overheid extra belang bij een goede beroepsopleiding.

De raad noemt onder andere de volgende aandachtsgebieden waarop de minister van LNV innovaties actief moet stimuleren. Versterking van de binding tussen onderwijs en bedrijfsleven is nodig, onder meer door de praktijkleerbedrijven verder te professionaliseren. De aansluiting tussen vmbo, mbo, hbo dient verder ontwikkeld te worden. De inzet van persoonsgebonden budgetten (verbonden aan leerlingen en studenten) kan de onderwijsvraag sturend maken voor het aanbod aan opleidingen. Voor het groene mbo zijn lectoren én een adequate lerarenopleiding nodig. Initiatieven binnen groene onderwijsinstellingen zoals de 'kenniscoöperatie' dienen ook ten goede te komen aan groene opleidingen binnen andere onderwijsinstellingen. Door innovaties actief te stimuleren stelt het ministerie van LNV het groene onderwijs in staat zijn belangrijke rol te vervullen. Daarmee kan LNV invulling geven aan de beoogde beleidsverschuiving van 'zorgen voor' naar 'zorgen dat'.

1 Inleiding

In 2004 heeft de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit advies gevraagd over het groene onderwijs (kenmerk TRCDWK 2004/323). De adviesvraag luidt als volgt.

- Binnen het groene onderwijs zijn momenteel twee stromen zichtbaar: één die zich richt op versterking van de monosectorale kracht door samenwerking of fusie binnen het eigen domein en een tweede die zich richt op verbreding buiten het eigen domein. Vanuit macrodoelmatigheid, maatschappelijk rendement van opleidingen en keuze voor bezoldigingsstelsel moet LNV een onderbouwde keus kunnen maken of één der stromen wordt gesteund en de ander geblokkeerd, of dat beide worden ondersteund. Dit leidt tot de vraag of LNV een keuze moet maken tussen beide varianten of dat de markt zijn werk moet doen.
- Sluit het opleidingsaanbod voldoende aan bij de arbeidsmarktvraag, zowel bij de opleidingen die worden bekostigd door het ministerie van LNV maar evenzo om opleidingen die worden bekostigd door anderen?

Formatted: Bullets and Numbering

De raad heeft deze adviesvragen als volgt geoperationaliseerd:

- zijn de groene onderwijsorganisaties en -instellingen in hun huidige verschijningsvorm voldoende toegerust om in te spelen op de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt die in sterke mate worden bepaald door transitieprocessen in verschillende agrarische sectoren en door nieuwe functiecombinaties in het landelijk gebied;
- op welke wijze zou het groene onderwijs zich moeten organiseren: monosectoraal of geïntegreerd;
- speelt het groene onderwijs op dit moment voldoende in op de wensen vanuit het bedrijfsleven en op welke wijze kan deze relatie naar de toekomst (nog) beter worden gemaakt.

Het advies richt zich op het totale AOC onderwijs waar de problematiek het sterkst aan de orde is d.w.z. vmbo, mbo en deels ook op het Hoger Beroepsonderwijs.

De raad constateert dat de term 'groen onderwijs' in de praktijk op twee manieren gebruikt wordt. Groen onderwijs duidt alle opleidingen aan die zich richten op activiteiten in het landelijk gebied (groen onderwijs 'in bredere zin') én duidt de onderwijskolom aan die organisatorisch verbonden is aan het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit: de door LNV betaalde opleidingen (groen onderwijs 'in engere zin'). Dit advies gaat in op de rol van de minister van LNV in relatie tot de opleidingen binnen en buiten de onderwijskolom van LNV en in relatie tot de 'eigen' onderwijskolom.

Het advies is voorbereid door een werkgroep bestaande uit de raadsleden prof. dr. G.J. G.J. Borger, mw. mr. F.G. van Diepen-Oost, ir. J.T.G.M. Koolen (voorzitter werkgroep) en P. Nijhoff en uit de externe deskundigen ir. M. L.E.. Jansen (Larenstein), ir. T. Lans (WUR), mr. T. Vis (Onderwijsraad) en H. Verweij (CHAS Dronten). Bij de voorbereiding heeft een groot aantal individuele consultaties plaatsgevonden en is een ronde-tafel gesprek gevoerd. De deelnemers aan deze gesprekken zijn vermeld in de bijlage.

2 Ontwikkelingen in het groene onderwijs in bredere zin: de opleidingen

Als nationale uitwerking van de Verklaring van Lissabon wil Nederland binnen tien jaar tot de kenniseconomische kopgroep van Europa behoren. Groen onderwijs staat voor de uitdaging daar een bijdrage aan te leveren en heeft daarvoor de potentie. Ook andere algemene maatschappelijke ontwikkelingen en ontwikkelingen in het didactisch veld bieden nieuwe uitdagingen voor het groene onderwijs. In de nota 'Beroepswijs beroepsonderwijs' (werkgroep Leijnse van het Innovatieplatform, oktober 2004) wordt de situatie van het beroepsonderwijs nader geanalyseerd op basis waarvan voorstellen worden gedaan voor vernieuwing van het beroepsonderwijs. Het versterken van banden tussen onderwijs en bedrijven, het verminderen van beperkende regelgeving en meer financiële armslag moeten leiden tot dynamisering van het beroepsonderwijs. De analyse bouwt voort op de nota KOERS BVE (Koers BVE, Het regionale netwerk aan zet; september 2004) die de ontwikkelingsrichting beschrijft van de bve-sector. ROC's moeten uitgroeien uit tot pijlers van de Nederlandse kenniseconomie en de instellingen moeten meer ruimte krijgen om eigen beleid te voeren en een breed en gevarieerd aanbod te realiseren. Stimulering van de regionale samenwerking tussen gemeenten en bedrijfsleven is nodig en de doorstroommogelijkheden naar andere onderwijssectoren moeten groter worden.

De analyses zijn ook relevant voor het groene onderwijs maar kennen deels een specifieke uitwerking zoals hierna is weergegeven.

Inhoudelijke ontwikkelingen

Onderwijs past zich continu aan op de maatschappelijke ontwikkelingen. De opleidingen spelen in op de toenemende complexiteit van onze samenleving wat betreft bijvoorbeeld sociale verhoudingen, wet- en regelgeving, informatie- en communicatietechnologie. Dat vertaalt zich o.m. in toenemende eisen van klanten, verdere professionalisering van de bedrijfsvoering en toenemende eisen op het terrein van regelgeving en certificering (zie 'De vraag naar HBO-ers bij mkb-bedrijven', MKB-Nederland, april 2004). Vanuit het kaderpersoneel zelf is behoefte aan competenties ter versterking van de eigen marktpositie. Deze ontwikkelingen vinden lands- en sectordekkend plaats. Elke sector kent daarnaast nog een eigen dynamiek waar binnen het onderwijs op ingespeeld wordt. Dat is ook het geval in de agrarische sector en in het agrarisch onderwijs dat daar vanouds aan verbonden is.

Het agrarisch onderwijs richtte zich traditioneel op de agrarische sector (productie, verwerking, vermarkting) als belangrijkste functie in het landelijk gebied. In het werkveld heerst een sterke dynamiek. In het landelijk gebied zijn inmiddels echter andere functies dan de landbouwproductiefuncties steeds belangrijker geworden: natuur, recreatie, horeca, bieden van zorg, kleinschalige detailhandelsactiviteiten, waterberging e.a. Binnen de landbouw-functie zelf worden aan productie, verwerking, transport, vermarkting en andere onderdelen van de keten van landbouwproductie naar consumptie nieuwe, vaak meer kennisintensieve eisen gesteld dan vroeger. Tegelijk neemt de onderlinge verweving van de verschillende functies in het landelijk gebied en van de schakels in de productieketen toe. Ook worden consumenten steeds kritischer op voedselkwaliteit en op dierenwelzijn.

De leerlingen en studenten van het agrarisch onderwijs worden in functies in het bedrijfsleven, bij de overheid en bij maatschappelijke organisaties geconfronteerd met deze ontwikkelingen. En de ontwikkelingen creëren nieuwe leerlingen en studenten die zich aangetrokken voelen door de nieuwe mogelijkheden die het platteland én de verwerking van landbouwproducten bieden.

Het agrarisch onderwijs is meegegaan in deze ontwikkeling van vermaatschappelijking van de landbouw en van het landelijk gebied en wordt nu dan ook al lange tijd geduid met de term 'groen onderwijs'. In reactie op de zich continu vernieuwende vraag is en wordt de inhoud van de bestaande opleidingen aangepast en het opleidingspakket verbreed. Scholen nemen initiatieven en werken samen met het bedrijfsleven aan de inhoud van de opleidingen.

De huidige en ook toekomstige specifieke positie van het groene onderwijs hangt samen met de verweving van het groene onderwijs met de groene ruimte die de raad ziet als een publiek domein met een bijzondere karakteristiek. De groene ruimte is als publiek domein gebaat bij onderwijs dat de relatie tussen private functies (bedrijfsleven) en de publieke functie legt. De groene ruimte heeft zich ontwikkeld van een agrarisch gebied naar een multifunctioneel gebied met vele aan 'groen' verbonden functies waarvan het bedrijfsleven kleinschalig is en gekenmerkt wordt door een grote diversiteit. Waar in heel veel opleidingen de verantwoordelijkheid voor het opleidingstraject gedeeld kan worden met het bedrijfsleven en publiek-privaat verankerd kan worden, is dat voor de groene ruimte niet over

de volle breedte mogelijk omdat ook collectieve belangen aan de orde zijn. Dat leidt tot een bijzondere verantwoordelijkheid voor de overheid.

Het groene onderwijs heeft ook een bijzondere positie omdat het zich richt op het omgaan met dieren en op het produceren van voedsel en op activiteiten zoals natuurbeheer, recreatie, zorg e.d. waarbij ook een relatie met plant en dier aan de orde is. De maatschappij stelt specifieke eisen aan het omgaan met levende productiemiddelen én aan voedselproductie, gerelateerd aan de maatschappelijke zorg voor leven en de zorg voor de eigen gezondheid. Die specifieke eisen vergen specifieke vaardigheden.

Organisatorische ontwikkelingen

Het gehele onderwijs, maar met name het beroepsonderwijs, is sterk in beweging. Een aantal factoren is in het kader van dit advies van belang.

Vraaggericht onderwijs

Nederland wil binnen tien jaar tot de kenniseconomische kopgroep van Europa behoren, als nationale uitwerking van de Verklaring van Lissabon die in 2002 in Kopenhagen werd aangescherpt. Daartoe is (onder meer) een beleidsprogramma ontwikkeld om beroepsopleidingen in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo), het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en het hoger beroepsonderwijs (hbo) tot grotere prestaties te bewegen. Voor de uitvoering is een vereiste dat:

- een verdere verschuiving van gestandaardiseerd en aanbodgericht naar persoonlijk en vraaggericht onderwijs plaatsvindt;
- onderwijsinstellingen en bedrijven (nog) veel nauwer en effectiever met elkaar gaan samenwerken om leerlingen een goed onderwijsleertraject te bieden waarin praktijkervaring met arbeidssituaties wordt opgedaan;
- de onderwijssectoren vmbo, mbo en hbo meer samen optrekken om leerlingen een adequate doorlopende leerlijn te kunnen aanbieden. Leerlingen dienen zicht te krijgen op een verder reikend perspectief en verzekerd te zijn van een soepeler overgang. Een regionale aanpak is hierbij van belang (zie Koers BVE, Het regionale netwerk aan zet; september 2004);
- de lerarenopleiding kan (blijven) inspelen op nieuwe ontwikkelingen.

Kwalificatiestructuur

Een nieuwe, competentiegerichte kwalificatiestructuur wordt met ingang van het schooljaar 2006-2007 de leidraad voor het middelbaar beroepsonderwijs. De herziening van de kwalificatiestructuur is om twee redenen nodig:

- veranderingen in de samenleving hebben hun uitwerking op beroepen: nieuwe inzichten en technologieën laten beroepen verdwijnen, beroepen veranderen en nieuwe beroepen ontstaan. Algemene beroepscompetenties worden relatief belangrijker dan sector- en bedrijfsgebonden competenties. De huidige structuur, met indelingen naar sectoren en beroepsgebieden, is onvoldoende flexibel om nieuwe maatschappelijke en technologische ontwikkelingen tijdig in opleidingen op te nemen;
- er zijn op dit moment te veel (gedetailleerde) kwalificaties en er is een grote overlap aan kwalificaties.

Op basis van artikel 1.3.3 van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs krijgen de AOC's alleen voor opleidingen binnen het eigen 'groene' domein licenties en de daaraan verbonden financiering terwijl de ROC's voor alle domeinen – inclusief het groene domein – een licentie kunnen krijgen. Deze tweedeling leidt tot beperkingen voor de AOC's. Zeker op termijn, omdat AOC's hierdoor niet in staat zijn adequaat in te spelen op veranderende eisen uit de markt c.q. de doorontwikkende sector en samenleving. Voorzien wordt dat de sector zich in een zeer snel tempo ontwikkelt en ook moet ontwikkelen om internationaal zijn positie vast te kunnen houden. Daarbij zijn andere kwalificaties nodig die nu niet beschikbaar zijn of op termijn zullen komen.

Nadruk op praktijk als leeromgeving

Gedurende de laatste jaren wordt er vanuit de scholen steeds meer voor gezorgd dat de opleiding dicht bij de praktijk komt te staan: bijvoorbeeld via stages, het nabouwen van complete bedrijfsafdelingen binnen de school (zoals bij horeca en vanouds de verzorging), praktijkbezoeken en leraren die parttime in het bedrijfsleven werken. Ook leerlingen met een arbeidscontract die via werken en leren kwalificaties verwerven brengen praktijk en scholing dicht bij elkaar. Naast vakkennis verwerven leerlingen op deze wijze ook essentiële sociale en communicatieve vaardigheden. Innovaties vinden vaak plaats op de bedrijven en ook in dit opzicht wordt de rol van gekwalificeerde praktijkleerbedrijven steeds belangrijker.

3 Situatie van het groene onderwijs in engere zin: de groene onderwijskolom

De groene onderwijskolom heeft zich in het verleden in sterke samenhang met de agrarische sector ontwikkeld. Behalve door de inhoudelijke oriëntatie, onderscheidde het groene onderwijs zich ook van het overige onderwijs door de kleinschaligheid en de persoonlijke begeleiding. Daarmee was het groene onderwijs trendsetter voor het overige onderwijs dat zich nu ook richt op schaalverkleining en meer persoonlijke begeleiding. Daardoor zal het groene onderwijs niet lang meer op grond van de onderwijsvorm zijn unieke positie binnen het onderwijsveld innemen.

Veel groene scholen kunnen binnen het bestaande, arbeidsintensieve onderwijsconcept steeds moeilijker omgaan met de spanning tussen enerzijds de maatschappelijke noodzaak van de verbreding van het studieaanbod en anderzijds de teruglopende leerlingaantallen en financiën. AOC's en HBO's zoeken dan ook samenwerking met bedrijven en instellingen om het verbredende aanbod aan te kunnen bieden. Feitelijk staan de groene scholen voor de opgave fundamenteel te investeren in nieuwe leerconcepten (maatwerk, individualiseringstrajecten, differentiaties, etc.). Om het verbrede aanbod te kunnen aanbieden wordt met name door AOC's op regionale schaal samenwerking gezocht met ROC's.

GEDurende de laatste jaren hebben enkele zelfstandige groene scholen bestuurlijke samenwerking gezocht met een brede OCenW-scholengemeenschap of zijn onderdeel geworden van een brede hogeschool: AOC West Brabant is nu als Prinsentuin College samengegaan met het ROC West Brabant en de vroegere HAS Delft is nu het groene onderdeel van de Hogeschool INHOLLAND. Deze opleidingen geven aan dat het voor hen gemakkelijk is om in te spelen op de verbreding van het opleidingsaanbod, omdat binnen de eigen instelling het aanbod aan andere vakken aanwezig is. Zij hoeven – om het verbrede aanbod te kunnen aanbieden – niet eerst op zoek te gaan naar een partner, maar maken daar al deel van uit.

Andere instellingen werken aan nieuwe leerconcepten en maatwerktrajecten om bij een verdergaande differentiatie bij teruglopende of stabiliserende leerlingaantallen toch kwalitatief verantwoord onderwijs te geven.

Omvang van het groene onderwijs

In totaal wordt aan 59 instellingen middelbaar beroepsonderwijs en volwasseneneducatie verzorgd. In het hoger beroepsonderwijs zijn 49 instellingen actief en in het wetenschappelijk onderwijs 12 (OCW-begroting 2005). Het aandeel groene instellingen daarbinnen is 14 voor instellingen met VMBO en MBO onderwijs, 6 voor groene HBO instellingen en één voor wetenschappelijk onderwijs (bron AOCraad).

Circa 460 duizend mensen volgen middelbaar beroepsonderwijs of nemen deel aan opleidingen in de volwasseneneducatie. Circa 335 duizend mensen volgen hoger beroepsonderwijs en 195 duizend mensen hoger onderwijs (begroting OCW 2005), zodat in totaal bijna 1 miljoen mensen een opleiding en volwasseneneducatie volgen.

Het totale aantal leerlingen en studenten op groene scholen (van vmbo tot en met Wageningen) bedraagt rond de 70.000. Dit wijzigt nauwelijks. Er is wel sprake van een toename van het aantal leerlingen bij het groene vmbo, zowel bij de monosectorale scholen als bij de groene vmbo-scholen in een brede scholengemeenschap. Het aantal leerlingen op met name het groene mbo daalde de laatste jaren licht. Het aantal studenten van de hogere beroepsopleidingen en Wageningen Universiteit blijft redelijk gelijk, waarbij een groeiend percentage van deze studenten uit het buitenland afkomstig is.

In de groene sector werkt ongeveer 10% van de beroepsbevolking waarvan ongeveer de helft zijn opleiding krijgt in de groene onderwijskolom (bron: LNV).

In- en doorstroming

De doorstroming van leerlingen binnen de verschillende niveaus van het groene onderwijs was een sterk punt van het groene onderwijs waardoor vanuit het verleden sprake is van een groene, verticale beroepskolom. De doorstroming loopt terug behalve in situaties waarin inhoudelijke afstemming in de verticale kolom en/of specialisatie van opleidingen heeft plaatsgevonden. De doorstroming van groen vmbo naar groen mbo bedraagt ongeveer 40% van de instroom op het MBO-onderwijs. Van de 6.000 leerlingen die jaarlijks het groene mbo verlaten, stroomt 19% door naar het groene hbo en 11% stroomt door naar het niet-groene HBO. Deze 19% vormt een kwart van de totale instroom van ruim 1.700 leerlingen in de groene hbo-opleidingen.

De cijfers laten zien dat het vmbo-groen een goede basis legt voor het algemeen mbo. Eén van de mogelijke verklaringen hiervoor kan zijn dat een belangrijk deel van de jonge leerlingen wordt

aangetrokken door het onderwijsprogramma. Het onderwijspakket staat dicht bij de gevoelswaarde van de leerling. Bij de opgroeiende leerling treedt een verschuiving op van zorg voor het dier naar zorg voor de mens. Daarnaast spelen andere motieven een rol. Redenen als kleinschaligheid van de opleiding, veilige omgeving en persoonlijke manier van lesgeven worden aangegeven. Ook de relatief geringe afstand tussen huis en school speelt op die leeftijd (12 tot 16 jarigen) een belangrijke rol.

Schoolkeuze

Ten aanzien van het groene mbo-onderwijs is uit gesprekken met de opleidingen de indruk ontstaan, dat bij een deel van de leerlingen het gevoel leeft dat de keuze voor een specifieke groene opleiding aan een aparte instelling een beperking van de keuzemogelijkheden in de toekomst betekent. Door te kiezen voor een opleiding aan een ROC heeft men het gevoel "nog alle kanten op te kunnen", een gevoel dat bij een specifieke zelfstandig opererende groene school duidelijk tegengesteld speelt. Uit gesprekken blijkt dat leerlingen van ROC's er pas achteraf achterkomen dat er ook nog groene opleidingen bestaan ("die ook nog leuk en nuttig zijn") en dat men dan betreurt hieraan tijdens het keuzeproces voor een opleiding geen aandacht geschonken te hebben.

Vanuit de groene scholen binnen OCenW-instellingen wordt gewezen op het feit dat zij integraal onderdeel uitmaken van een dergelijke brede school ("we zitten als het ware in hetzelfde pakket"), waardoor leerlingen gemakkelijker met het groene onderwijs in aanraking komen, en er wellicht eerder voor zullen kiezen. Tegelijkertijd moet echter geconstateerd worden dat de groene afdelingen binnen deze scholen vaak noodlijdend zijn.

Voor de groene instellingen vormt de voorlichting aan de potentiële leerlingen op de basisscholen een punt van aandacht.

Een leven lang leren en employability

In het verleden speelde het post-initieel onderwijs binnen het groene onderwijs een belangrijke rol, onder andere met omvangrijke pakketten cursussen en de studieclubs. Het huidige post-initieel onderwijs vervult, specifiek voor het groene onderwijs, ten dele de rol die het OVO-drieluik vroeger vervulde: de voortdurende interactie tussen onderzoek, voorlichting en onderwijs. Door het groene bedrijfsleven is duidelijk aangegeven dat er een sterke behoefte is aan een goede samenwerking tussen bedrijfsleven en de kennisinstellingen, opdat de onderzoeksgegevens weer op een goede manier aan de basis terecht komen en het onderzoek gevoerd wordt met vragen uit de praktijk. Ook kan de school, door afgestudeerden op langere termijn aan zich te binden, via hen zicht krijgen op nieuwe uitdagingen en veranderingen op de arbeidsmarkt. Binnen het groene onderwijs zijn van oudsher deze relaties met het bedrijfsleven aanwezig. We zien op tal van groene scholen dat deze relatie wordt uitgebouwd met "nieuwe" partijen in het zich verbredende veld. De andere instellingen zijn op dit punt relatief zwakker.

De contacten tussen de groene scholen en het (groene) bedrijfsleven

De contacten tussen de groene scholen en het (groene) bedrijfsleven zijn van oudsher vooral gericht op de begeleiding bij Beroepspraktijk Vorming (BPV). Het is van essentieel belang dat deze vaak duurzame relaties in stand blijven en verder worden uitgebouwd, met andere en vaak nieuwe actoren op het zich verbredende terrein van de groene scholen. Veel groene scholen geven hier reeds invulling aan en dat leidt tot dynamiek en vernieuwing.

Het versterken van de rol van het bedrijfsleven stelt eisen aan instellingen (een ander type ondernemingen komt in beeld, hierop zal de instelling zich moeten instellen) maar evenzo aan de bedrijven. De bedrijven gaan een rol spelen in het onderwijsproces en hebben daarmee invloed op de kwaliteit van het onderwijsproces. Om die inbreng te versterken, is aanscherping van de eisen die aan praktijkleerbedrijven gesteld worden, wenselijk. De complementaire rol die praktijkleerbedrijven in het onderwijsleerproces moeten gaan spelen stelt hoge eisen aan zowel de ondernemer als aan zijn bedrijf. De toelating als zodanig vereist een objectieve en deskundige beoordeling waarbij Aequor (kennis- en communicatiecentrum voedsel en leefomgeving) de meest aangewezen partij lijkt om deze rol via kwaliteitsbeoordeling (kwaliteitskeur) in te vullen.

Vanuit een oogpunt van kenniscirculatie is regionale spreiding van onderwijsinstellingen van belang. Vooral op regionale schaal zijn op zinvolle wijze relevante thema's te selecteren en contacten met bedrijven op te bouwen.

De aansluiting bij de arbeidsmarkt vraag is een punt van zorg door de dynamiek in de eisen die het bedrijfsleven (dat zelf sterk in ontwikkeling is) stelt. Dit continue spanningsveld tussen 'vraag' en 'aanbod' is gebaat bij een heldere positie en een helder profiel van het groene onderwijs.

Relatie onderwijs-kennisinstellingen

In het Kabinetsstandpunt intensieve veehouderij (december 2003) wordt gewezen op het belang van kennisdoorstroming en -uitwisseling tussen onderwijs, onderzoek en praktijk. Daarbij wordt gesteld dat hier met name voor (Hogere) Agrarische Scholen mogelijkheden liggen in de rol van kennismakelaar. Voor versnelling en wederzijdse stimulering worden middelen beschikbaar gesteld. Hieruit blijkt dat ook het kabinet de rol van kennismakelaar belangrijk acht voor het groene onderwijs. Onderwijsinstellingen kunnen hun rol bij de kenniscirculatie vervullen indien goede relaties met kennisinstellingen bestaan. In de 'kenniscoöperatie' zoals die momenteel vorm krijgt (en hieronder wordt toegelicht), kan deze versterking verder vorm krijgen. Onderzoekprogramma's kennen vaak een component voor kennisverspreiding die mogelijkheden voor samenwerking biedt.

De lectoren van het HBO slaan vanuit het onderwijs een brug naar het onderzoek. Het mbo kent dergelijke lectoren niet terwijl ook daar de lijn met het onderzoek versterking behoeft.

Relatie LNV – groen onderwijs

De relatie tussen het groene onderwijs en het ministerie van LNV is de afgelopen jaren duidelijk veranderd. De inhoudelijke bemoeienis van LNV met het groene onderwijs werd steeds geringer. In wet- en regelgeving nam LNV alle voorschriften van OCenW over, en het eigen inspectieapparaat voor het groene onderwijs ging enkele jaren geleden op in de algemene onderwijsinspectie van OCenW. Tenslotte streven LNV en OCenW ernaar om integrale regelgeving en bekostigingssystemen en uitvoering te doen plaatsvinden vanuit één centraal loket voor alle instellingen, namelijk het agentschap Cfi (Beleidsbrief 'Groen onderwijs 2010, maart 2002)

De wijze waarop LNV op dit moment onderwijs-innovatie tracht te bevorderen wordt door de scholen als te 'ad-hoc' ervaren. Een verbetering kan zijn het initiatief en de verantwoordelijkheid voor onderwijsvernieuwing volledig bij de instellingen te leggen en op voorhand als overheid aan te geven dat op basis van output wordt gefaciliteerd. Een dergelijke werkwijze versterkt het ondernemerschap van de instellingen, verbetert de samenwerking met andere actoren in de regio en versterkt de rol van het AOC in het regionale innovatie-netwerk. Momenteel wordt gewerkt aan de vormgeving van een 'kenniscoöperatie' waarin vertegenwoordigers van het onderwijsveld en LNV gezamenlijk werken in programma's en projecten om de samenhang binnen het groene onderwijs en onderzoek (AOC's, HAO instellingen en WUR) te versterken, gebruik makend van stimuleringsmiddelen. Een dergelijke 'kenniscoöperatie' kan een belangrijke rol spelen bij het vormgeven en uitvoeren van de aanpak die de raad voorstaat. LNV stimuleert deze noodzakelijke 'interne integratie' binnen het groene onderwijs. De luwte van de kenniscoöperatie mag naar de mening van de raad instellingen er echter niet toe verleiden achterover te leunen. Organisatorische samenwerking binnen de groene onderwijskolom is niet voldoende om het groene onderwijs de benodigde stimulans te geven. Ook stimulatie van innovatie is nodig én ruimte in relatie tot de onderwijsinstellingen buiten de groene onderwijskolom.

4 Conclusies en aanbevelingen

Het groene onderwijs vervult naar de mening van de raad een belangrijke rol voor het opleiden van al diegenen die werken ten behoeve van voedselproductie en leefomgeving. Het ministerie van LNV heeft daarom een verantwoordelijkheid voor zowel het groen onderwijs in de betekenis van alle opleidingen die zich richten op activiteiten in het landelijk gebied (groen onderwijs 'in bredere zin') als voor groen onderwijs in de betekenis van de onderwijskolom aan die organisatorisch verbonden is aan het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (groen onderwijs 'in engere zin').

Groen onderwijs in engere zin

De eerste vraag van LNV heeft betrekking op het groen onderwijs in engere zin: moet LNV een keuze maken tussen versterking van de monosectorale kracht door samenwerking of fusie binnen het eigen domein enerzijds en verbreding buiten het eigen domein anderzijds of moet de markt zijn werk doen.

Onderwijs zoekt zijn eigen weg

De raad constateert dat het onderwijs bezig is met een proces van aanpassing en samenwerking waardoor effectief wordt ingespeeld op de dynamiek en de kansen die zich daarbij voordoen. De scholen ontwikkelen daarvoor sectorale en integrale werkwijzen waarbij op dit moment niet te zeggen is welke werkwijze het meest effectief zal zijn. Een keuze van bovenaf is dan ook niet wenselijk.

De raad meent dat de groene onderwijsorganisaties en -instellingen in hun huidige verschijningsvorm niet voldoende toegerust zijn om in te spelen op de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Voor de noodzakelijke verbreding van de opleidingen worden geen licenties afgegeven waardoor de overheid niet bijdraagt aan de financiering van opleidingen die van belang zijn voor de groene ruimte als economische en andere collectieve waarde. Groene onderwijsinstellingen ontbreekt het aan mogelijkheden hun rol van regionale kennismakelaar te spelen.

Groen onderwijs ruimte bieden

De groene onderwijsinstellingen zal zodanige condities geboden moeten worden dat zij maximale zelfstandigheid krijgen om hun onderwijsrol te vervullen. De regionale markt van vraag en aanbod van onderwijs (onderwijsmarkt) zal moeten uitmaken of de sectorale dan wel integrale werkwijze effectief is. De 'markt' voor groene onderwijsinstellingen is ruim: in de groene sector werkt ongeveer 10% van de beroepsbevolking terwijl ongeveer de helft daarvan zijn opleiding krijgt in de groene onderwijskolom (bron: LNV).

Tussen AOC en ROC zullen vrije concurrentieverhoudingen moeten bestaan door beide type instellingen dezelfde toegang te geven tot licenties en daarmee tot overheidsfinanciering. In hoeverre instellingen als zelfstandige groene onderwijsinstellingen bestaansrecht hebben is uiteindelijk ondergeschikt aan en uitkomst van een effectieve en krachtige positie in het regionale netwerk.

Conditie scheppen voor marktgerichte benadering is rol voor LNV

De keuze voor een marktgerichte benadering impliceert dat LNV de groene instellingen maximaal moet faciliteren om hun rol te kunnen vervullen. Primair dienen de mogelijkheden geboden te worden om alle benodigde opleidingen aan te kunnen bieden. Om te functioneren onder 'marktcondities' moeten de groene opleidingen in staat worden gesteld hun sterke punten te behouden en te ontwikkelen: hun kennismakelaarsrol (het leggen van verbindingen tussen praktijk, onderzoek en voorlichting), het benutten van de (beleids)inhoudelijke kennis binnen het ministerie van LNV, hun positie als spil in het innovatieproces in de regio, het directe contact met de ondernemers in de regio en het contact met de kennisinstellingen w.o. de WUR. Stimuleringsgeld én toegang van de HBO-scholen tot onderzoeksbudgetten zijn daarvoor vereist.

De raad concludeert dat voor het functioneren van de groene onderwijsorganisaties de departementale ophanging niet relevant is. De vereiste condities voor het optimaal functioneren van groene onderwijsinstellingen kunnen in principe zowel in de context van OCenW als in de context van LNV gerealiseerd worden. De raad ziet geen aanleiding af te wijken van zijn eerder gegeven advies over het groen onderwijs van 30 januari 2002 om als LNV verantwoordelijk te blijven voor het groene onderwijs. Wel beveelt de raad aan binnen LNV een structurele organisatorische voorziening te creëren voor de versterking van de inhoudelijke relatie met het groen onderwijs, bijvoorbeeld door meer kennis over beleidsontwikkelingen e.d. in het onderwijsveld in te brengen. Daartoe zouden medewerkers van LNV o.a. kunnen participeren in initieel en post-initieel onderwijs, zodat zij ook zelf kunnen kennismaken van de verwachtingen van de leerlingen. Bijzondere aandacht is nodig voor de intensivering van kennisdoorstroming en – uitwisseling tussen onderwijs, onderzoek en praktijk.

Groen onderwijs in bredere zin

De tweede vraag van LNV was of het opleidingsaanbod voldoende aansluit bij de arbeidsmarkt-vraag, zowel bij de groene opleidingen als ook de andere opleidingen.

Groen onderwijs van belang voor groene ruimte als publiek domein

Het groene onderwijs in bredere zin is van groot belang voor de ontwikkeling van het landelijk gebied. De groene ruimte is als publiek domein gebaat bij onderwijs dat de relatie tussen private functies (bedrijfsleven) en de publieke functie legt. Waar in heel veel opleidingen de verantwoordelijkheid voor het opleidingstraject gedeeld kan worden met het bedrijfsleven en publiek-privaat verankerd kan worden, is dat voor de groene ruimte niet over de volle breedte mogelijk omdat collectieve belangen aan de orde zijn. Dat leidt tot een bijzondere verantwoordelijkheid voor de overheid.

LNV verantwoordelijk voor kwalificaties en innovatie

De aansluiting van het opleidingsaanbod op de arbeidsmarkt-vraag vereist versterking om de benodigde nieuwe competenties op te nemen in de opleidingen. Daarvoor zal de minister van LNV inhoudelijke verantwoordelijkheid moeten blijven nemen ten aanzien van de kwalificaties die deel uitmaken van het domein voedsel en leefomgeving en zal innovaties moeten stimuleren. De verantwoordelijkheid van LNV omvat stimulering van de binding tussen instellingen en bedrijfsleven waarbij kwaliteitsbeoordeling voor praktijkleerbedrijven via Aequor een rol kan spelen, evenals verdere professionalisering van de praktijkleerbedrijven door training en opleiding. Pilots zijn nodig om in de verticale beroepskolom, de doorlopende leerlijn vmbo, mbo, hbo in versnelde trajecten met variabele component (2, 3, 4 jarig vmbo mbo en of hbo) verder te ontwikkelen, waarbij ook nieuwe onderwijskundige arrangementen (zowel ten aanzien van inhoud als ten aanzien van leerconcepten) samen met het bedrijfsleven worden ontwikkeld. In deze pilot past ook het uit testen van de persoonsgebonden budgetten (verbonden aan leerlingen en studenten) om de sturing vanuit de vraag te versterken. Ook zijn lectoren in het mbo én een adequate lerarenopleiding nodig om het groene onderwijs te versterken. Initiatieven zoals de kenniscoöperatie, die nu vooral gericht lijken op het groene onderwijs in engere zin dienen ook het groene onderwijs in bredere zin te versterken.

Aanbevelingen

Voor groen onderwijs in engere zin: in de betekenis van de aan LNV verbonden onderwijskolom

1. geef AOC's en ROC's gelijke toegang tot licenties voor opleidingen en daarmee tot financiering;
2. faciliteer groene onderwijsinstellingen om hun rol van kennismakelaar, facilitator en stimulator van innovaties in de regio te bevorderen en daarmee hun marktpositie te versterken. Trek daarvoor voldoende structureel budget uit én betrek de HBO-scholen nadrukkelijk bij het uitvoeren van opdrachtonderzoek door hen meer toegang te geven tot onderzoeksbudgetten en middelen voor kenniscirculatie;
3. voorkom de potentieel versnipperende werking van de onderlinge competitie door pre-competitieve samenwerking tussen instellingen te stimuleren (zoals voor methodenontwikkeling). De 'kenniscoöperatie' die momenteel in ontwikkeling is, kan hierbij een belangrijke rol spelen;
4. creëer binnen het ministerie van LNV een structurele organisatorische voorziening om de inhoudelijke relatie met de groene onderwijs te versterken. In die relatie dient LNV het onderwijs niet (meer) te sturen maar te faciliteren, bijvoorbeeld door meer kennis over beleidsontwikkelingen e.d. in het onderwijsveld in te brengen - uiteraard ruimte latend voor inzichten van andere spelers in het landelijk gebied - en door te participeren in initieel en post-initieel onderwijs om de verwachtingen van de leerlingen te leren kennen;
5. stimuleer ondernemerschap van de groene instellingen door het initiatief en de verantwoordelijkheid voor onderwijsvernieuwing volledig bij de instellingen te leggen en op voorhand als overheid aan te geven dat op basis van output wordt gefaciliteerd;
6. stel middelen beschikbaar voor pilots om in de verticale beroepskolom het onderdeel mbo/hbo van de doorlopende leerlijn vmbo/mbo/hbo te ontwikkelen.

Voor groen onderwijs in bredere zin: in de betekenis van alle opleidingen

1. stimuleer het groene onderwijs door een brede imagocampagne uit te voeren, te baseren op de krachtige bijdrage van de groene sector aan economie en leefbaarheid van stad en platteland;
2. realiseer een pilot met persoonsgebonden budget zodat in lijn met de Lissabon aanbevelingen ervaring wordt opgedaan met een marktgerichte benadering met de leerling als klant;
3. vergroot de effectiviteit van de praktijkleerbedrijven via een kwaliteitskeur, training en opleiding;
4. stel ook in het mbo lectoren aan die vanuit het onderwijs onderzoek kunnen uitvoeren;
5. voorzie in een adequate lerarenopleiding;
6. laat de resultaten van initiatieven, zoals de kenniscoöperatie, ook ten goede komen van het groene onderwijs buiten de aan LNV-verbonden organisaties.

5 Bijlage

Deelnemers consultaties en ronde-tafel gesprek

P. Boekhoud	Albeda College
dr. P.R. den Boer	Stoas
dr. ir. W. van den Bor	Onderwijsgroep Noord
drs. R.J.M. v.d. Broek	Prinsentuin College
mw. S. van Buuren	Staatsbosbeheer
drs. D.J.F. Ettema	AOCraad
B.J.F. Fransen	Wellant College
drs. C.J.M. Free	Koning Willem 1 College
ir. Th. Geuijen	Landstede
J.J. Geuze	VHG
ir. W. de Haas	Dienst Landelijk Gebied
mr. M.C. van Hemert	InHolland Delft
drs. K. Hoogendijk	MKB Nederland
drs. C. de Jong	CPS
drs. Th. Koolen	Helicon Opleidingen
ir. M. Kooijman	AOC-raad
ir. H.J.M. Naaijken	HAS
mr. H. Naber	IPC groene ruimte
drs. ing. R.P.M. Schout	Aequor
J.H.J. Teuwen	Inspectie BvE - onderwijs
mr. S.C.M. Valk	HAS Den Bosch
dr. R.K.W. van der Velden	ROA
L.M.J.M. Verbeek A.A.	Prinsentuin College Breda
J.A. Verschoor MBA	Savantis
ing. L. Vokurka	InHolland Delft
M. van de Waart	Knowhouse

De Raad voor het Landelijk Gebied adviseert de regering en de beide kamers van de Staten-Generaal op hoofdlijnen van beleid. De raad richt zich op strategische adviezen op de lange en middellange termijn en incidenteel op actuele zaken op korte termijn. Het werkterrein betreft het gehele beleidsveld van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, aangeduid als 'landelijk gebied'.

Samenstelling van de raad

- * prof. H.J.L. Vonhoff, voorzitter
- * prof. dr. Th.A.M. Beckers
- * mw. drs. H.L. Blok
- * mw. dr. H.M. de Boois
- * prof. dr. G.J. Borger
- * mw. mr. F.G. van Diepen-Oost
- * ir. J.T.G.M. Koolen
- * dhr. B.J. Krouwel
- * mw. M.D.A.M. van der Laan-Veraart
- * mw. G.W. van Montfrans-Hartman
- * dhr. P. Nijhoff
- * prof. dr. J.D. van der Ploeg
- * ir. F.C. Prillewitz
- * dr. ir. H.J. Silvis
- * mw. A. van Vliet-Kuiper

Raad voor het Landelijk Gebied

Stationsplein 14
3818 LE Amersfoort
telefoon: (033) 461 99 48
fax: (033) 461 53 10
e-mail: raad.landelijk.gebied@minInv.nl
website: www.rlg.nl
Publicatie RLG 04/5
december 2004

Algemeen secretaris: mr. W.J. Kooy